

De ondergedoken burgemeester: Historie 'Of anecdote?'

De Amerikaanse diplomaat en historicus John Lothrop Motley (1814-1877) schreef in 1856 een boek over de Hollandse opstand tegen het Spaanse gezag in de 16de eeuw, "The Rise Of the Dutch Republic", een boek dat kleurrijk en boeiend is geschreven en dat een grote verspreiding heeft gekend.

In het tweede deel op blz. 365 beschrijft hij een voorval dat in Gouda heeft plaatsge-
vonden;

"The burgomaster of Gouda, long the supple slave of Alva and the Blood-Council, fled for his life as the revolt broke forth in that city. He took refuge in the house of a certain widow and begged for a place of concealment, The widow led him in a secret closet wick served as a pantry. 'Shall I secure there?' asked the fugitive functionary, 'O yes, sir' Burgomaster' replied the widow, 'it was in that very place that my husband lay concealed when you, accompanied by the officers of justice, were searching the house, that you might bring him to the scaffold for his religion. Enter the pantry, your worship; I will be responsible for your safety'.

Thus faithfully did the humble widow of a hunted and murdered Calvinist protect the life of the magistrate who had brought desolation to her hearth."

Een aardig verhaal kleurrijk en pikant, maar hoe betrouwbaar is het? Heeft er in 1572 werkelijk zoiets plaatsgevonden en wat moeten we denken over de dialoog tussen de burgemeester en de weduwe?

Motley's werk is ook in het Nederlands vertaald onder redactie van R. C. Bakhuizen van den Brink en daar luidt de dialoog als volgt:

"O ja, heer Burgemeester, in die zelfde plaats, lag mijn man verborgen toen gij met gerechtsdienaars huiszoeking deedt, opdat ge hem om den godsdienst op het schavot mocht brengen. Treed maar gerust binnen, ik wil voor uwe veiligheid borg staan."

Motley was wel een populair schrijver maar in het algemeen worden zijn geschriften als van geringe wetenschappelijke waarde gezien. In een voetnoot geeft Motley zijn bron aan: "Hoofd VI-253".

Bedoeld is hier P.C. Hooft "Nederlandsche Historiën", zesde boek blz. 253. (in de door mij gebruikte uitgave van 1831 is het deel 11 blz. 322), en Hooft vertelt...

"Zeker Burghermeester, in deeze dwerlingh, liep uit verbaastheid, ten huize eener weduwe, om lijfberghing, en geslooten van haar in een spinde, vraaghde, of hij daar al veyligh was. Zij antwoorde; 'gewislijk, en dat haar man daar meenighmaals geschuyld had, als hy van hem en andere gezocht werd, en de Burghvooght daar voor stond."

Hooft voegt er dan verder als commentaar aan toe:

"Ende vind ik niet dat hem yet zwaarders weeder, dan dit koelzinnigh verwytt, in wederwraak der gepleegde vervolging. Thans riep Swieten de vroedschap te gaeder en deed hen eerst, daarna de schutteryen aan den Koning, samt den Prins als Stadhouder eedt doen."

De versie van Hooft werd ook door 1. Walvis gebruikt voor zijn bekende boek "Beschryving der Stad Gouda" (1713) en waar we in deel 1 op blz. 346 lezen:

"Zeker Burgemeester, in deze dwerling, liep uit verbaastheid, ten huize eener weduwe, om lijfberginge, en geslooten van haar in een spinde, vraagde of hij daar al veilig was. Zij antwoorde, 'gewisselijk, en dat haar man daar menigmaals geschuyld had, als hij van hem en anderen gezocht wierd, en de Burgvoogd daar voor stond."

Afgezien van 'moderner' woordgebruik is duidelijk dat Walvis Hooft als zijn bron heeft gebruikt. Maar is Hooft de oudste bron? Nee, er is een oudere versie en wel die van Pieter Bor, die in 1601 een groot werk over de opstand uitgaf onder de titel "Van de Nederlandsche oorlogen geduerende den gouvernementen van den hertoghe van Alva, waerachtighe ende historische beschryvinghe", Utrecht 1601 in drie delen. In deel 1, blz. 378 schrijft Bor;

"In dit inkommen is gebeurt, dat een van de Burgemeesters, uit verbaestheid vliedende, geraeckte in een weduwen huis, haer biddende hem te willen bergen, zij wees hem een spinde, daer zij hem in sloot, en hij vragende of hij daer seker was, ant-

woorde zij: 'Och ja Heer Burgemeester, mijn man is daer **zoo dick** in geborgen geweest als gy en anderen hem **quamen** zoeken en de **castelein** daer voor stond.'

Deze oude versie van het verhaal heeft een duidelijk kortere dialoog dan de versie van Motley. Maar alvorens verder op de verschillen in te gaan, eerst een enkel woord over de persoon van Pieter Bor, wie was deze man en hoe betrouwbaar zijn zijn geschiedenissen?

Pieter Christiaansz Bor werd in 1559 in Utrecht geboren als zoon van een apotheker en is op 19 maart 1635 in Haarlem overleden, de stad waar hij zich als notaris had gevestigd en waar hij ook benoemd was tot raad- en rentmeester generaal van Noord Holland, Bor ging er al op jonge leeftijd toe over de geschiedenissen van zijn tijd te onderzoeken.

"Van jonghs aen vondt hij **sich met een** ongemene liefde tot de kennisse der Historien ontsteken; en syne neerstigheid, om de waarheit der geschiedenissen uit te vorschen was bijna ongelooflijk". Hij maakte het zich tot een gewoonte allerlei officiële stukken te raadplegen en ooggetuigen te horen. Later kreeg hij ook toegang tot de charterkamer van Holland. Bor stelde bijzonder hoge eisen aan de geschiedschrijving, hij zegt zelf:

"Dese wet is den historie-schrijveren **gegeven**, datse niet valsch seggen noch schrijven en **moghen, noch oock de waerheydt ver-swijghen**. Een historie-schrijver en sal niet alleen **geen valsche dingen verhalen**, maar hij en magh **oock de waerheyd om niemants liefde of vrese verbergen**; hij moet de eenvoudige waerheyd meer achten dan iemants vriendschap, . . ." en verder " . . . dat hij eenige saeken bij anderen beschreven, hadt achtergelaten, omdat hij daer na vlijcht ondersoek geen sekerheit van kon bekoomen; dat hij **veele** andere saeken van **gewicht** bij anderen niet aangeroert, hadt verhaelt met goede **ende** vaste sekerheit, opdat de **nakomelingen** met de waerheyd moghten **gedient** sijn."

Hij streefde dus objectiviteit en nauwkeurigheid na, begrippen die bij de meeste toenmalige schrijvers niet altijd in ere werden gehouden. Het werk van Pieter Bor is dan ook van grote waarde voor onze geschiedenis, een waarde die het tot in onze tijd heeft behouden. Een goede beschrijving van zijn persoon en werk is te vinden in het "Nieuw **Nederlandsch** Biografisch Woordenboek" deel 6, kolom 160-163.

Maar nu terug naar het Goudse verhaal. We hebben nu vijf versies naast elkaar gezet,

versies waarvan vooral de twee van Motley opvallen door toegevoegde details, zoals de vermelding van het feit dat de man van de weduwe om zijn geloof was vervolgd, hetgeen wel waarschijnlijk is, maar zeker is het niet. De doodsoorzaak van de man wordt niet genoemd, maar Motley suggereert dat hij op het schavot is gestorven.

Robert Fruin gaat in een artikel "De Nederlandsche beroerten in de **XVI**e eeuw" uit 1867 en gepubliceerd in Fruins "Verspreide Geschriften", deel 11 **blz.** 1-37 (uitgave den Haag 1900) **dieper** op de zaak in, Zijn commentaar luidt als volgt:

"Gij merkt misschien, dat hij het vrouwtje meer laat zeggen dan Bor haar in de mond had gegeven. Dat haalt hem (Motley, gm) de volgende berisping van dr. Noyen op den hals, 'een bewijs hoe Motley de feiten schildert naar fantasie, niet naar hetgeen hij geboekstaafd vindt. In het antwoord der weduwe **zoo** als zijn zegsmannen het opgeven, staat van den godsdienst geen enkel woord.'

Het is **zoo** maar veranderen de ingelaste woorden iets aan den zin? Mij dunkt, wat Motley de weduwe laat uitspreken, lag reeds onmiskenbaar in de bedoeling van Bor! Het pikante van de **anecdote** zit hierin, dat de burgemeester zich voor de Geuzen verbergt in dezelfde schuilplaats waarin' zich vroeger meermalen één Geus voor hem verscholen had. Ware hij slechts weggestopt in den gewonen schuilhoek van een gemeen misdadiger, de gehele **anecdote** zou niet veel beteekenen. Blijkbaar heeft Hooft de strekking van het verhaal ook zo begrepen, want aan de beschrijving van Bor, die hij bijna woordelijk overneemt, voegt hij het volgende toe: 'Ende vind ik niet, dat hem yet zwaarders wedervoer dan dit koelzinnig verwijt, in widerspraak der gepleegde **vervolgingh**'! Hoe dit zij, stellig doet Motley met zijn uitbreiding de historische waarde geen geweld aan. Gesteld, de man van dat Goudsche vrouwtje ware niet vervolgd wegens ketterij, duizenden anderen zijn buiten twijfel gesteld, die ongenoemde burgemeester had nooit een ketter laten opzoeken, vele anderen hebben het wel gedaan."

Aldus Fruin in zijn commentaar, waarbij wel opvalt dat hij de man van de weduwe een Geus noemt, hetgeen ook wel redelijk te veronderstellen is maar ook niet aangetoond kan worden in Bors versie.

Blijft het beantwoorden van de vraag: is dit een historische gebeurtenis of is het slechts een **anecdote**? Gezien Bors nauwgezetheid zal er zich beslist in Gouda een dergelijke situatie hebben voorgedaan. Kwetsbaar blijft de, dialoog, het gesprek tussen vrouw en burgemeester. Het later (zelfs een of enkele

dagen later) zuiver woordelijk weergegeven van een gehoord gesprek is bijna onmogelijk. Heeft u, waarde lezer, weleens geprobeerd een kort gesprek van de vorige dag letterlijk te herhalen en het dan vergeleken met een bandopname die van het eerste gesprek buiten uw kennis was gemaakt? De kern van het verhaal zal wel gelijk zijn, de woordkeuze zal beslist verschillen laten zien. Reden om achter de woorden van de dialoog een klein vraagteken te zetten. Trouwens lezen we niet bij Fruin . . . 'dan Bor haar in de mond had gegeven'? Ik moet hier denken aan het verhaal van Pierre Jansen over historische schilderijen, waarin hij stelde dat de historische 'waar gebeurde' situatie, afgebeeld werd zoals de schilder dacht dat het gebeurd was. Wat dat betreft lijken schilders en schrijvers wel op elkaar.

Maar is dit Goudse verhaal nu **historie** of **anecdote**?

Laten we het erop houden dat liet een bijzonder aardige historische anecdote is.

G. A. F. Maatje.

GOUDA, 18 April 1902.

Gisteren waren een vijftal dronken personen in de oude Gouwe in een koffiehuis aangeland en een hunner ontvreemde een flesch, in de meening verkeerende dat die jenever bevatte ; dit was niet het geval, de flesch bevatte limonade, waarop men die stuk wierp, De eigenaar van het koffiehuis gaf daarvan kennis aan een agent van politie die in de Wilhelminastraat den verdachte aanhield en hem naar het bureau van politie trachtte te brengen ; dit was geen gemakkelijke taak, van het vijftal waren er maar drie overgebleven, die door rukken en trekken den arrestant wilden bevrijden, Eindelijk na de Stooftsteeg aangeland was de dader verwoed dat hij den agent in het water der Zeugestraat wilde werpen. Door hulp van den heer van de W. werd de wildeman achter slot en grendel gebracht en zal zijn straf niet ontgaan,

Wandeling door oud Gouda

Hierbij de route voor een wandeling door oud- Gouda.

Stadhuis. Gebouwd in 1448 en volgende jaren. Laat-gotisch. Voor het laatst gerestaureerd in 1947-1952. Het enige vrijstaande stadhuis in Nederland.

Waag. In 1668-1671 gebouwd door Pieter Post. Reliëf in voorgevel van Bartholomeus Eggers. Laatste restauratie in 1956-1959. Het kaaswegen op donderdagmorgen heeft nog alleen een functie als toeristische attractie.

De Zalm, Naast de Waag, daarom: "Niet te hooch-niet te laech van passe". Het oudste **noter in Holland**, mogelijk van Nederland, begin 16e eeuw.

In 1985 geheel gemoderniseerd.

✱

Via de Korte Groenendaal naar de Naaierstraat (oorspronkelijk Eijerstraat)

Steenhouwershuis (nr. 6). Dateert van ca. 1515. In het middenstuk van de gevel een voorstelling van de vier gekroonde martelaren, waaronder een steenhouwer en een metselaar. Eigendom van de vereniging "Hendrick de Keijser", gerestaureerd in 1973.

✱

Turfmarkt

De noord westzijde heette vroeger Hondscop, de overzijde Tevecoop. Een cope was een door de landsheer uitgegeven ontginning. Hondscop is afgeleid van de eigenaam Hoën, Tevecoop van Mattheus. Enkele rijkke gevels. De Trappenbrug dateert van ca. 1500. **Admiraals huis**, (nr. 142). In de 17de en 18de eeuw bewoond door enkele admiraals (Johan de Haan, Roemer Vlacq). Laatste restauratie in 1974.

*

Lage Gouwe

Tegenover de Turfmarkt ligt over de gracht de Crabethbrug, zo genoemd omdat het pand nr. 153 aan de Hoge Gouwe eens werd bewoond door de beroemde glazenier Dirck Crabeth. In de gracht, even voorbij de brug, liggen de laatste herinneringen aan de Amsterdamse sluis, in 1436 gebouwd en in 1954 buiten gebruik gesteld.